

<http://www.kukorelly.hu/>

Kukorelly Endre:

A felhő, a felleg és a fodor

Afrikáról van szó s arany napokról Shakespeare

Rainer Werner Fassbinder emlékének

A Ferencvárosi Torna Club labdarúgó-toborzóján, a csapat népszerűsége miatt, egész kis tömeg gyűlt össze. Aggodalmaskodó mamák és lámpalázás apák, nagypofájú, izgága, izzadságszagú kisfiúk. És veterán drukkerok, a törzsközönség, öregurak, akiknek ez volt az élet. Apámmal mentem. Ritkán jártunk meccsre. Na, nem megyünk ki, kérdezte néha, szombat délben hazajött a hivatalból, jókedvű volt, kimegyünk a meccsre, mondta az ebédnél, vett két nápolyit, bosszankodott, én kiabáltam, ahogy bírtam. Most is együtt mentünk, tavasz volt, ezerkilencszáz-hatvanhárom. Nem fogtam a kezét, mert úgy éreztem, hogy mindenki engem néz a buszon. A harminchármmal a Nagyvárad térig, azután még egy kicsit a 42-es villamossal. Üres, öreg fa lelátó, öreg öltözők, régi szag. Régi szertárosnéni adogatja ki a szerelést nagy mogorván. Pucéran kell sorbaállni. Lökdösődünk. Mindenki csatár akar lenni.

Te mi akarsz lenni? Középcsatár. Az egyik kisfiú sírt. Több csoportra osztottak minket, a csapatok negyed óráig játszottak, vagyis futkároztunk össze-vissza az edzőpályán, a fekete salakon, tapostuk a göröngyöt, csupa középcsatár, volt, akihez nem is került a labda. Még csak nem is hasonlít a focihoz. Amikor lefűjták a rohangálást, leültünk a kezdőkörbe, és az edzők kiválogatták azokat, akik továbbjutottak. Három forduló volt, rostálás, vagy talán négy. Te is, te is, te is. Mutogattak. Rám is mutattak. Felírták a neveket. Nem csináltál semmit, mondta az apám. Nem láttam a meccs alatt, valahol hátul állt, pedig jó lett volna, ha néha bekiabál valamit. Ez az, gyerünk, ne hagyj. Nem tudom, hogy miért választottak ki, alig fértem a labda közelébe, ha meg hozzám került, igyekeztem cipelni, és amikor éreztem, hogy rohannak felém, nagyot rúgtam bele, amerre álltam, arrafelé. Mégis kiválasztottak. Írásbeli értesítés is volt. Címeres boríték, zöld betűk. A kiválasztottak nagy érzése. A végén vagy húszan-harmincan maradtunk, nem nagyon barátkoztunk össze, klikkek voltak, kis hülyék, klikkeztünk, úgy csináltunk, mint a nagyok. Az edzések kora délután kezdődtek, néha nem volt idő hazamenni ebédelni, a tornaszákokat reggel bepakoltam, és vittem magammal az iskolába. Az összehúzó madzagjánál lóbálva nagyokat lehetett rúgni bele, ha jól eltaláltam, átpörgött, gól. Jobbal a Fradi rúgott, ballal a Dózsa. Az Izabella utcában folyt a mérkőzés, a Lukács cukrászdáig lezajlott, általában a Fradi győzött. Félidőben, a telefonfülkénél még szoros a meccs. Kedves hallgatóim, Varga kapja a labdát, még mindig nála van, felnéz, micsoda csel, löjj, löjj, és lő, gól, kedves hallgatóim, óriási gól. A Népköztársaság útjain győztünk, a sarkon előkotortam az ellenőrzőfüzetet. Vagy százméteres síkfutás volt. Olimpiai döntő. Vagy lerohantam a lépcsőn. Világcsúcs. És elsőként szakítja át a célszalagot. Szünetben kikapuzunk az udvaron. Pöttyös gumilabdák. Iskola után mentem edzésre, tornacipőt és klottnadrágot kellett vinni. Mezt kaptunk, nagy, ócska mezek, a mosástól agyonkopottak, a színük egészen kifakult. A nyolcas vagy a kilences kellett mindenkinek. Kilences, az Albert. Nyolcas Varga. Fölhajtani az ujjait, a végét a nadrágba gyömködni. Ezek a mozdulatok. Gyönyörű faközöld. Nagyon rossz futballcipőket is adtak. Bizonytalan lépések a stoplik miatt.

Csattogni a kövön. Dübörögni.

Fradi-trikókat lehetett fölhúzni. Fradi-mezben lenni. Az ég. A felhő, a felleg és a fodor.

Kifutni a pályára. Zúgó tömeg.

Szép volt, hatalmas, eléggé rossz labdákkal folyt az edzés. Ötös labdák, fűzősek is, mind tojás kicsit, alig láttunk el a kapuig. De ha elment, legtöbbször gól is lett, mert a nagy kapuhoz kicsi volt a kapus, hiába ugrált. Futottunk, utána technikai edzés, passzolás, levétel, labdavezetés, medicinlabdákat kellett kerülgetni. Fejelés. Dekázva végigmenni a felpályától, kapuralövés, a végén kikapuzás. Pénteken csapatösszeállítás volt, vasárnap játszottuk a bajnokit, általában győztünk. Ritkán játszottam, túl kicsi voltam. Öltözésnél láttam, hogy a legtöbb fiúnak már szőrösödik. Nekem még nem nőtt, úgy öltöztem, hogy ne lássák meg. Zuhanyozásnál nem lehetett álcázni. A szappannal álcáztam. Tülekedtünk a zuhany alatt. Tejivás. Egy pohár meleg tejet adtak. Otthon reggel kakaót kaptam, iskola-íze volt a kakaónak. A tejnek futball-íze lett, megittam, kicsit borzongtam tőle. Pillés volt. Tálcán, fehér bögrékben a forralt tej. Football-íz. Igazolt játékos, zöld-fehér tagkönyvvvel, ősz, tanév eleje, hetedikes fiú trolival jövünk hazafelé. Már korábban sötétedik. Erőse kell kapaszkodni a pótkocsiban.

Fényképes igazolványa van. Tagsági.

A sportegyesület tagjait - a 7. §-ban említett kivételektől eltekintve - egyenlő jogok illetik meg. Vagyis: Az ifjúság és pártoló tagok részt vehetnek a sportegyesület munkájában, a közgyűlésen azonban csak tanácskozási joggal vehetnek részt. Egyesület neve: E T. C. Pecsét. SOII (könyvszám). Név. Születési év. Anyja neve. Iskolai végzettsége: Úttörő. Egyesületi tag: 963. IX. 1. óta. Munkahelye: Népköztárs. úti ált. isk. Beosztása: tanuló. Lakása Kelt: 963. IX. 24. Végh (aláírás). Bejegyzések. (Bejegyzéseket csak az egyesület felelős vezetője tehet.)

Akkor csak el kell kezdeni.

Szotyolát veszünk, és a hetvenötös troli pótkocsijában köpködjük szét a héját. A műanyag padló recéi közé. A pótkocsi kalauznélküli, itt szotyolázunk. K N. Régebben a lépcsővel szemben ültek a sötétkék lódenkabátos kalauznők. Egyformák voltak a kalauznők, rázkódtak a ketrechen, kezelték a hetijegyeket. A szotyolát a pálya előtt lehet venni. Igazán szép ősz van, kilencszázhatvanhárom november hetedike. Gyönyörűnek ígérkezik. Ma leszek először labdaszedő, a Fradi-Pécs meccsen. Labdarúgó labdaszedő, ez látszik rajtam, megyek az utcán, néha megállok, és megnézem, mennyi az idő, kaptam egy keletnémet karórát, elegáns karlendítés, pillantás az órára, aha, szóval már ennyi van, hát úgy kell menni, ahogy egy futballista megy, ahogy jár az Albert. Puskás. Két hete láttam, adták a tévében, a második féldőben állt be, balösszekötőt játszott a Világválogatottban, Jasin, D. Santos, Popluhar, Schnellinger, Pluskal, Masopust, Baxter, Kopa, Seeler, Law, Di Stefano, Eusebio, Puskás, Gento, Soslak, Eyzaguirre, Anglia ellen játszottak, Banks, Armfield, Normann, Wilson, Milne, Moore, Paine, Greaves, Smith, Eastham, Charlton. Egész nap kinn vagyunk a pályán. Nincs edzés, a kézilabdásokat nézzük, azután rendes szerelést kapunk, egész újakat. Látom Albertet ahogy jön végig a folyosón, öltönyben van, nyakkendő, fölmege a tribünre, mindenki őt figyeli. Sérült, a válogatott meccsen rúgást kapott. Szentmihályi, Mátrai, Mészöly, Ihász, Nagy, Solymosi, Sándor, Rákosi, Albert, Bene, dr. Fenyvesi, az NDK ellen, Heinsch, Skaba, Heine, Krampe, Kaiser, Liebrecht, Nachtigall, Nöldner, P. Ducke, R. Ducke, Erler, Stöcker. Az Albert ott ül a tribünön, biztosan nem játszik, és sérült Novák is, Rákosi pedig a szerdai edzésen húzódást kapott. Valahogy elterjed, hogy Albert helyett egy Juhász István nevű ifjijátékos kezd, de ezt azért senki sem veszi komolyan. Csak kevéssel a mérkőzés kezdete előtt szólnak neki, hogy ne kezdjen túl korán idegeskedni. Juhász először azt hiszi, viccelnek

vele, a rendezők pedig alig akarják beengedni az öltözőbe. Nem mászkálhatunk a folyosón, mogorva arcok, mindenki ingerült, libasorban futunk ki a pályára, a kettő játssza az előmeccset, máris rengeteg ember van kint, a Ferencváros a bajnokcsapat, tizennégy év után újra megnyerték a Nemzeti Bajnokságot, a közönség a második csapatra is kíváncsi. Rögtön az elején gólt rúgunk, Kökény elfut a jobbszélen, és a tizenhatosnál laposan a túlsó sarokba lő, Zengői hiába vetődik. Miért gyereket játszatsz, miért nem a Kökényt, kiabálják be. Egy nullra győz a tarcsi. Óriási tombolás a nagyok előtt, ezek a hangok, a hangzavar, a fű illata, a labda illata, nagyon jó lesz visszarúgni a labdát. Kicsit fogdosni előtte. Bemelegítés. Varga Zoltán mozgása. A nézők egy része a Varga miatt jár ki. Tizennyolc éves.

Sokan csak most tudják meg, hogy egy ifista lesz a középcsatár. A belsőhármas csupa húsz év alatti gyerek, elől csak az öreg Fenyvesinek van rutinja, jobbszélen az öccse, a fedezetek Vilezsál és Perecsi, Aczél nagy formában van, előtte Mátrai, Páncsics, Dalnoki, még Novák nélkül is minden idők legjobb Fradi-védelme. A Pécs, Danka, Bendes, Kocsis, Hegyi, Hernádi, Polgár, Györkő, Dunai II., Vári, Dunai I., Kádi, elég kiegyensúlyozott középcsapat, se túl jó, se túl rossz, idegenben védekeznek, otthon harap, tapasztalt futballisták. Az elején rögtön mi támadunk, a csatárok egyáltalán nincsenek megilletődve. Vilezsálnak dobom oda a kikerült labdát, még leütöm egyszer a földre, integet, hogy gyérünk, mozgás. Mozgok. Vilezsál. Vilezsál Oszkár. Huszadik perc. A kis Fenyvesi viszi fel, jobbról keresztbe ível, az öreg Fenyő visszafejeli az ötös és a tizenegyes közé, Juhász berobban, és belövi.

És nagy erővel lő, és a labda Dankáról a lécs alá vágódik. A lécs alá vágódik.

Lő, a kapus még bele tud érn, de védeni nem tudja. Az a szív, amivel idáig jutok.

Az a kicsi testecske, az a kerekded termet, a szív, amivel idáig jutottunk.

Így kezdődhet. És minden vadonatúj lesz. Bárcsak vadonatúj lennék. Megváltozik. Megtartani. Egészen lelassul. Majdnem megáll. Mintha világosabb lenne most. A szünetben a gyepen rohángálunk, a meccslabdával, óriási iramban kezdődik a második félidő, Galambos hozza fel, az átadást Juhász maga elé teszi, elmegy Polgár mellett, és néhány lépés után a bal kapufa mellett a hálóba pörget. A kifutó kapus fölött pörgeti be a labdát. Tíz perc múlva Fenyvesi visszafejel egy keresztlabdát, Galambos belövi, belövi, és Varga szögletből kapura csavar, és negyven méteres lött átadások, a lelátón egymást ölelgetik az emberek, és fölállnak, könnyes a szemük, teljesen kitámad a csapat, gólt is kap, mert az öreg hátvédek a gyerekeket bámulják, és a félidő közepén Varga cselez a balösszekötő helyén, beteszi középre, Juhász lefordul, és közletről berúgja, hiába gyötrik, és néhány perc múlva Galambos beívelését fejeli a hálóba, azután letérdel a kapufa mellett, igen, a Jóisten most ide néz, most a mi hazánkat nézi, ezt mindenki tudja. Az Úr most Magyarországot nézi, és a Fradi-meccset nézi, és tetszik neki. Most, néhány percig, nagyon szép ez az ország, gondolja az Úr, csodálatos kis ország. És valahogy mintha minden megjavulna, érezni ahogy megjavul, a helyére áll, hogy mintha a helyükre kerülnének a dolgok, bajoknak befellegzett, nem kell rossznak lenni, most minden lehet, még minden. Minden lehet. Igen, ott álltam, és láttam a vitéz Bois-Guilbert lovagot, amint háromszor meghempergett a földön, és a keze mindannyiszor tele lett homokkal, amint meg akart kapaszkodni. Majd nem érzed többet azt a súlyt, ami lefelé húz, a földhöz tapaszt. Fölemelkedsz akkor, és másként fogsz látni. Mintha érdemes volna várni. Hogy le tudunk rázni majd mindent, ami rossz. És szabad sírni. Így kezdődhet az élet. Őszi napsütés. A város fel van lobogózva, a Fradi-pálya, az Üllői út, a Tolbucin körút és a Szabadság híd.

(1983)

A dór állam

LXVIII. Megreked a gyerekszag. Befullad. Gyerekszagtömb. Csak a padok meg a székek csővázai és farészei szabdalják össze, csőbe és fába beleeszi magát ez a szag. Támasztja a tantermet. Terjeszkedik, megállít, *tartózkodni a rossztól*, kiszellőztethetetlen, nem fér ki az ablakon.

Antik görögök.

Akkor tehát, tessék, az ókori görögök történelme. Vegyük. Az ókori görögök története. Hát a dór állam a Peloponnészoszon, idő előtt nyolcadik század. Meghódítás eredményeképpen jött ez létre. Megdöntötték a mükénéi kultúrát. Leigáztak. Körüllakók, helóták, földek parcellákra osztása, állami és katonai. Módszere. Azt hangoztatták, hogy mind egyenlők. A helóták rettegtek. Reszkettek, vagy kiabáltak. Olykor késsel kellett irtani a helótákat. Megpróbálták a helóták elmenekülni. Spártai nevelés. Taigetosz. Lakonikus beszéd. Két király, vének tanácsa (geruszia, 28 fő), felügyelők (ephoroszok, öt). A huszonnyolc vén mindig a királyhoz csatlakozott, ha szembe kellett szállni a demokráciával. Lükurgosz. Népgyűlés, arisztokratikus *berendezés*, oligarchia, vaspénz. Görcsösek voltak. *De persze* a politikai életben az egyenlőség még névleg sem volt meg. A fal sárgaborsósárga. Okkersárga keresztcsíkkal. Dekorációmardványok az okkersárga csík fölötti, fehérre meszelt falfelületen. Arcképek, szakállas férfiak, ferdén lógnak le. Kiegyenesítik, visszaferdül. Szögek, a szögek árnyéka a neonfényben, kihuzigált szögek apró krátere. A plafonon fellótt csikk- és szivacsnyomok. Senkié, idegen. El kellene menni, és egészen máshol tartózkodni. Kátrányszagú katedra, olajkályhaszag, a szemetesvödör feltámasztott fedele. Feltámadás. A padokban almacsutka, odaragasztott, csontkemény rágógumi, hamu, az írotáblákon feliratok, képletek, lánynevek, hajrá fradi, különböző szervek rajzolatja. Be van vonva eseményekkel. Egy platánfa ágai látszanak az ablakkeretben, az ágbogokon hókristályok finom töltései, fekete-fehér rajzolat, örvendezés és gyászolás. Andrassy úti zajok, a Haza hangjai. Tested hány ízben *typorta* idegen csizma meg.

Jó volna elmenni most. Kimenni innen. *Nem változik, de már nem a régi.*

Becsöngetés. Becsöngetésnél a tanuló kellemetlen. Nyolc óra, az arca elváltozik, a könyvére mered, a gyomrában nyomás. Halkabban üvöltözik. Ha sokáig nem jön senki a folyosón, és van egy kis remény, kezd fölengedni, idegességében *ereszt*, és gerjedelme van. Rostosakat köpne, a nyelve kiszáradt és lepedékes, érzi, és érzi a reggeli kakaó reggel-ízét, ahogy kapkodva berámolt a táskájába, hogy hol van a németfüzete, az ellenőrzőkönyvet betette, vagy nem, és kell tíz forint, *cén, cvancig*, de hol az istenbe' van a németfüzet.

Ha nem jönne senki ma, bébi.

Akkor *ma-bébi, ma-belcét* virágozhat az élet minden virága nálunk.

Milyen virulás.

Leírás a magyaróráról. A tanárő. Elképzeli a magyartanárőnt. Gyorsan megcsókolni. Elkapni a őnt. Letépni. A kisujjat kissé eltartani. Megdobni. Meg lenne dugva. Nem félne. Na, ettől, na és, na most kifakadna a kis nő, és szívna a könnyeit az orrán. A végében hokizó fiúk a tanárőnt képzelik el. Képzeltégek a klozeton. A második emeleten vannak lányosztályok. "*Melynek mosolygós jelszava lett a szép.*" Élet és szagok. A lányokat csak a szünetekben lehet látni, és énekkaron. Vagy ha az udvaron tornásznak. A lépcsőházban vonuló lányok, de a téma le van zárva. Szünetben szóra éhes ifjú proletárőők, kezdők, tíz óra, vajjas zsemlet enni kezdők.

Na üljél vissza. Ülepedjétek vissza, fiaim.

A pampák szabad gyermeke bemege az iskolába. Meg meri tenni, ő, aki szétharapna az ellenséget. A gonosztevőket. Megmagyarázna nekik, hogy nem éltek. Nem élnek, ha már nem. Széttarolna. Egy tehetséges massa. Dór harcosok, tolonganak. A kemény spártai, aki helytáll a perzsa ellen. Hatalmasan fejlődik, már be tudna venni Rómát. Vad lovasok az udvaron, tömörigumi, háromhatvanas labdákkal lövöldöz a kemény tiszt. És előrenyújtott karral rohan bele a lengőajtó üvegébe, a szilánkok végigvágják az alkarját, az ingujja csíkokban lóg, a falon meg az ajtón szétkenődik a vér.

Az üvöltés abbamaradt? Hát van itt zaj?

Az epilepsziás Simonyi. Ahogy hanyatt vágódik a linóleumon, a padok között, és vergődik a cipőkről leázott piszkos hólében. Habzik a szája, hörög. Nagyon sovány, kicsi. Szemétkedik. Hazafelé lábrarúgózunk és köpködünk. Köpőverseny. A Vörösmarty utcában snúrozás, két-, öt-, és tízfilléresekkkel. Nem alakul ki verekedés a bandák között. Azok *a tagok*, akik egyirányban laknak. Az Izabella utcai trafiknál ácsorgunk, az Aradi-sarkon, a kirakat előtti lépcsőre pakoljuk a táskákat, és frutit veszünk, húsz fillérbe kerül, jól el lehet az éhséget verni vele. Az osztályban a tagok nem ülnek egymás mellett. A nagy Krizsánt a fal mellett, a télikabátoknál átdobom. Átkulcsolom a nyakánál, és átdobom a csípőmön, teljesen átfordul, mintha szaltózna, hanyatt zuhan, lesodorja a kabátokat a kampókról, az akasztók leszakadnak, nagy a siker. Vargát, aki új fiú, tehát spicli, *mert kineveztük*, végigkergetjük a Népköztársaság útján, November hetediké tér, Lenin körút, a Marx tér felé. A Rudas László utcánál a piros lámpa miatt némileg leszakadnak a dörök. Nagyon menekül a Varga, pucol, euforikus üldözés, nyitott szájjal rohansz. Nem tudod, hogy miért rohansz, az "árulód" rég eltűnt már valamelyik körúti kapualjban, a neve eltűnt a nevek között, és azt is látod, ahogy néhányan feladják az üldözést, az osztály szétszakad. Elpárolog a düh, lihegve megállunk a Nyugati előtt fújtatni. A posta előtt. Neonreklámok, villamos, és hazafelé igyekvő emberek. Minden ilyen egyszerű lenne? Vagy egészen másfolyen? Most hazamegyek, mert hideg van, és mert vacsorázni kell, a Békénél befordulok a Szondyba, ilyen nevek között éltem, így élsz, az életedet töltöd így. Téli, zamatos délutánok, túlságosan is fényes tavasz, és elfütyülő ősz, minden ilyen semmiből áll, és lassan leforog. 1965. szeptember, 1963. december, 1961. március, még lejjebb gyerünk. Egyszer csak! és egyszer, *egyszerre* a szomszédaink mind elpárologtak, mondjuk, hogy elpucoltak a kommunista szomszédaink, a Hidas, akivel az apám *szokott* politizálni, most kiszálltak, kész. Elegük lett. Egyszer csak már nem laktak ott.

Állítólag kimentek Amerikába. Még előtte a pincében politizáltak egy darabig. Akkor rengeteg dolog megváltozott, egy csomó mindent *mintha kicseréltek volna*, szinte mindent, vagy nem? A falak például, bedőlt falak, és leszakadtak, és össze, nagy puff-fal. Vagy nem *egyszer csak*, hanem inkább szép lassan méltóztatott változni valami, hogy ha ki költöznek a szomszédok, majd mások jönnek a helyükbe, másfajta zaj jön át. Leszedik a falakat, és újabbakat raknak fel. Urak és dámák; lankadoznak, haboznak, hajladoznak. És akkor egyszer.

És egyszer csak, *most megdermed, megfagy, megmerevedik ennek a mondatnak az eleje, és rá szabad nehézkedni*, kaptam egy farmernadrágot Amerikából, a szárát föl kellett hajtani, fölhajtottuk, erős nadrág volt, látszott, hogy jól bírja a strapát.

Mindenki örült neki, én nem. Szerintem ronda volt. Most ezt viselni kell. Ez 1961-ben történt. Az iskolában csodálkoztak, és nevetgéltek rajtam. Ez egy tehénpásztorgatya volt, nem lehet ilyet iskolában viselni. Kiránduláson viselhettem. Maradj nyugton, és ne utáld. Így valahogy.

Így valahogyan végződött az emberiség történetének nagy korszaka, az ókor, és megkezdődött a középkor. Azért *közép*, mert ó és új között foglalt helyet. Magyarország még nem lesz, hanem a Vers Mindenkinnek lesz, és előtte az időjárásjelentés, és előtte a gölokat adják.

Isten őriz.

A posta előtt állok, várom az öreget, amíg befizeti a részleteket. Nincs már kedvem. Látom, hogy a Nyugatinál négyen-öten ácsorognak közülünk. Most hová.

Pajtások. Nincs kedvem menni.

Lil(l)a legyező

A kortárs irodalom helyzete az oktatásban

„Bezárják, sablon közé nyomják, hogy a végén csak adathalmaz maradjon – jó esetben –, meg Lilla legyezője iránti lelkesedés egy múzeumi tárlaton.”

Görözdi Judit

„A költő már nem él.”

Kerekes Éva színésznő az ATV-ben Friderikusz Sándor műsorában 2014. május 5-én, 10.13-kor

„és halál”

Vörösmarty Mihály

„Miről is kezdtem beszélni? Igen, Shakspeareről.”

Petőfi Sándor

„Olvasni annyit jelent, mint megtagadni olyan kánonokat, amelyeket elődeink alakítottak ki.”

Szegedy-Maszák Mihály

A hetes busz peronján egy matrózblúzos, érettségi előtt álló, amolyan budai úrilány kinézetű helyes kiscsaj közvetlen az orrom előtt azt mondja bele a barátnője arcába, hogy baszd meg, tele van a faszom, ez még lemegy, túl leszek rajta, aztán már nem lesz szükségem erre a magyarra. Engem nem lát.

Feltűnően csinosak, direkt odaálltam melléjük, közel, az orruk elé. Nem vesz tudomást rólam, nem nekem szánja, mégis, mintegy a barátnője testén keresztül(, nem is tudja, mennyire) nekem mondja. Társalgási tónus, se hangos, se halk, nincs indulat benne.

Nem mérges vagy ilyesmi, nem utálkozik, a kelleténél nem hevesebb, inkább fásult.

Fáradtnak tűnik. Elege látszik lenni. A továbbiakban arról lesz szó, hogy mi folyik manapság irodalomtanítás címén.

Mi a helyzet a kortárs irodalom oktatásával, az irodalomra neveléssel, „az emberi szellem minden nevelésének tengelyé”-vel. Nem szakcikk, nem vagyok szakember, egyszerűen érdekel, ugyanis érdekelt, tehát elfogult, az viszont vagyok: előre bejelentem elfogultságomat. Nem lesz szüksége erre a magyarra egy tizennyolc év körüli, normális, az átlagosnál biztos magasabb intelligenciájú, érzelmileg nyilván átlagosan kondicionált magyar embernek, ez minimum érdekes, nem? Épp kiejti az életéből a magyar(irodalma)t.

Azzal együtt engem. Kihagyja, mert kihagyták belőle. Kihagytak belőle.

Szükség, így tudja ez a kis hidrogénezett bomba – de miért tudja így? Kitől tudja, mivégre a kihagyás, mi a jó isten történik ezzel a súlyos és fontos tantárggyal! A legsúly- és fontosabbal! Mi lesz ebből, mitől lett így, volna még pár retorikus kérdésem. Az oktatás a kulcs.

Ormótlan, súlyos nehézségű, kezeléséhez miniszter(szerűség) rendelődik, irdatlan szolgazemélyzet, házmester kapupénzzel. Nyikorogva fordul, ha fordul. Nem fordul, mert hova forogjon. Rozsdás, beragad, beletörik, nem passzol, lötyög, tolvajkljucs, tovább nem merítem a metaforát, kulcs és kész, tudomásul veszed vagy nem. Alig veszed. Ez a mondat (nem csupán) az írók, az irodalombizniszben érdekeltek felelősségére kíván apellálni. De akkor mi az, amit kinyit, mi lapul az ajtó mögött?

A helyzetet, hogy ha az irodalom nem is, az (éldeg)élő irodalom a látszat ellenére nagyjából-egészében kimarad a közéleti diskurzusból – ezért fölismerhetetlen torzkép, ami mutatóul benne marad –, a kultúrpolitika és a média állítja elő. Azt a helyzetet pedig, hogy a média és a pártvircsaft nem akceptálja a mai irodalmat, az oktatás állítja elő. Kivéve a kiveendőt.

Kivéve, ha egy-egy tanár nem hívna meg olykor mutatóba egy-egy író, dacára mindennek.

Dacára, hogy az még ír!

Mi több, él az illető, ami alapjáraton meglepetés. Leginkább maga a tanár lepődik meg, mert oké, meghív, beszélünk telefonon, de oda is megyek! Akkor már inkább meg se hívna! Csak viccelek, meghív, igaz, azonnal szinte meghalaszt a kellő áhítatával. Állunk a katedrán, ünnepélyesen bevezet, elmondja, mikor születtem, sorolja a díjaim, beáll a rendezvénybe a hullamerevség.

Dísztemetés.

Diákság befagyva. Leginkább maga a tanár (amúgy: nő) van befagyva, ahogy anyukám mondaná, gőzkalapáccsal se tudnál egy zabszemét a popsijába verni. Pedig legalább eszébe jutott, fölmerült benne, hogy odaidéz! Ő messzi a legjobb, de – tehet róla vagy nem, ilyen a szerkezet – messzi van tőlem. Alig belátható. Majd kilenc-tíz ember-öltő régiségben.

Állsz mellkasig jégbe fagyva, mint Dante szerint Dis, a Sátán a Pokolban. A gyerekek rendben vannak, romlottságuk romlatlan, hibátlanok, zseniálisak, még minden visszacsinálható, kicsalogathatod őket a zsákutcából. Húsz perc meló, oldódik a fagy, látod, ahogy élvezni kezdik – magukat, de általad! –, a végén nem akarnak elengedni. Nincs az a gagyinak minősített borzalmas társaság, csapnivalónak tartott iskola, ahol ne így alakulna. Harminchárom perc múlva 33 potenciális író ül veled szemben. Minimum 11, és előfordulhat, hogy ebből 1 soha nem felejt(i) el. Vagy ne reméljem?

Elfelejt(i), hisz egy (2, 3) alkalom az nulla. Otthon, utcán, iskolában, virtualitásban, minden vonatkozásban, mindennap az aktuális mindennapival találkoznak, kivéve napjaid irodalma. Irodalmat tanulva óvodától a bölcsészkar befejezéséig simán megúszhatják a kortárs magyar irodalmat. Irodalmat tanulva nem irodalmat tanulnak, hanem irodalomtörténetet.

Legyen ez írásom legsúlyosabb tétele.

És ez (a por- és régiszag) letöri, lehúzza, áthúzza a kedvet. Megtudod, hogy „Dante 1265. május 18. és 31. között született.” Mindent a guelfekről és ghibellinekről, és még Guido Cavalcantiról is valamit. Shakespearéről, hogy apja John, neje Ann Hathaway, anyja meg Mary Arden of szaszafrász. Az iskola olvasásról lebeszélő nagyüzem. A művészet iránti érdeklődés az utolsó nyolc-tíz évtizedtől eltekintve mindig csaknem kizárólag a kortársak iránti érdeklődést jelentette, nem a régiség felé irányult. A régi szinte mindenestül kiesett. Ma a régiség felé irányul.

Szinte csak a régi van. Érdekes volna utánagondolni, mikor és miért kezdett szétnyílni az olló: a huszadik század fordulóján? Az első világháború után, az oktatás tömegessé válásával vagy aktuálpolitikai célokra használásával? Mert az újabb poétikák bosszantották a mindenkori hatalmat? Mindez (a komolyzene mellett) elsősorban a szépirodalomra és a színházi/operai repertoárra vonatkozik, az iskola (tanmenet, tankönyvek, tanárok) úgy tudja, hogy – a jó indián halott indián pandant-jára – rendes költő rég meghalt. Illetve elhunyt. Jobban mondvá elesett.

Legkevesebb százötven éve, nem ágyban, p-nák közt, alaposan (de hol a p-ba'?!) el van földelve, és talpig bronzba öntve mutat ujjával a kettes villamos megállója felé a Duna-parton. A költő P.

A 4483-as kisbolygó.

Aki-Nem-Szavalt-A-Nemzeti-Múzeum-Lépcsőjén. (Legyen sok) szobor!

Szagrális, kultiválandó. Ami derék, bár a művészekkel kapcsolatos kultusz a nyereségnél tetemesebb veszteséggel járhat, az élvezet ugyan fölülírja a tiszteletet, de tiszteletet parancsoló dolgok hajlamosak elé tornyosulni, elhárítani, megelőzni az élvezetet. És ebben jók vagyunk; túlzott tisztelet, csöppnyi élvezés. A régiek (a) nagyok, a nagyok régiek. 19. századi poétikákon szocializálódunk, ez izgat és gyönyörködtet, hordozója méltán az Eszmének/Eszményinek, mélyít, emelkedtet, igaz(i)nak, reálisnak érezzük, és amennyiben kortárs művet élvezhetőknek találunk, az annyiban 19. századi poétikákra bázíroz. Vagy apellál. Azzal versenyez.

Magyarán őket értjük anyanyelvi szinten. Cirka a múlt század közepéig tart a (hanyatló) fémkorszak: Arany, Ezüstkor, Vas – és nem is csak a pro és kontra vadul wassalbertezőkről, Kertész nevére a legkülönbébb pofákat vágókról beszélek.

Hanem az öntudatosan kultúrafogyasztó orvostól, aki míg adták (már nem adják), minden karácsonykor végigülte a Kilencediket Karajannal, és mínusz tizenöt fokban fagyoskodik a kacsaringózó sorban Monet és barátai miatt. A jogászról, aki a Vígszínházba jár, mert ott mekkora színészgyéniségek játsszák a bevált (fél)klasszikusokat, és a magára adó, nem belefásult középiskolai tanárról, aki dél-amerikai írókat olvas (ha Borgest nem is), lelkes, mert Coelho a Könyvfesztivál sztárvendége, bár tudja, hogy García Márquez jobb. Ismeri a tévéből, tárolja is a polcán Esterházyt, az Apák könyvét meg a Jadviga párnáját, régebben olvasta Moldovát, még régebben Berkesit, de letagadja. Némileg képben van Faludyt és Varró Danit illetően, megnézte a Sorstalanságot, mindannak ellenére szereti Szabó Istvánt, járt már Pécsen a Csontváry-múzeumban, de azért a Szász Endre, az tudott rajzolni!, és noha, ahogy mondja, leragadt a klasszikusoknál, Könyvhéten, biztos, ami biztos, megvásárol néhány antológiát. Opera: Verdi és Puccini, szimfónia: Schumann és Csajkovszkij, szonáta: Brahms és Liszt, Chopin bármikor, Mozarttól A varázsfuvola, látta A hattyúk tavát, gyereket elviszi A diótörőre, tudja, hogy Bartók nagy, Párizsban már a harmadik nap befizet a Louvre-ba, és biztos lehets benne, hogy kivárja a sort a Vatikán előtt. Modern igen, avantgárd nem. A Holnap antológia (1909) másodvonala, Emőd Tamás vagy Dutka Ákos esélyesebb, mint a Szógettőből (1989) Szentjóbó Tamástól Hajas Tiborig bárki. Kortárs szövegek annyiban esélyesek, amennyiben hagyományos (érts alatta bármit) poétikákat mozgatnak. Mind ekképp vagyunk vele, így okultunk, ezt olvassuk.

A szüleink is. Nagyszüleink is.

Jókait kortársai olvasták, ő aztán beragadt, így maradt, dallamtapadás, ma is Jókait olvassák. Már akik olvasnak. Akik el bírják olvasni beavatás nélkül. Bealvás nélkül. A költő Ady korában Ady volt – imádva és gyűlölve, olvasva vagy nem –, népszerű Szabolcska, Mécs László meg a Rákosik, híres Karinthy Frigyes, népszerű és híres Molnár Ferenc. De nem ezzel kezdődik a mese.

Hanem ott, hogy (a mindenkit csupán saját magától nem) óvó nénik Gazdag Erzsébetet és hasonló kolleginákat bifláztatnak az óvodák édi-bédi Walt Disney-rajzfilmfigurákkal ékesített falai közt, még tökéletesen romlatlan 4–6 éves emberekkel. A maiak ugyanis csúnyán beszélnek! 18 bekarikázva, bár ebben legalább, ahogy a viccbe áll (– Te, és milyen az ágyban a feleséged? – Hát...), megoszlanak a vélemények. A kód ekkor íródik be végérvényesen, költemény egyenlő csengés-bongás, gagyogás-gügyögés, egyfajta szép(eltgő), ártatlan, édesnemes, öregnéne-özikés bárgyúság. Eme tréfás báj árad „a” gyerekversből Kányádi Sándortól Csukás Istvánig és tovább. Gazdag (–1987) kortárs költő.

Egyrészt. Weöres verset írt hozzá, Kodály 3 darabját megzenésítette.

Másrészt érzékelhetően több szisztematikus idő fut egymás mellett, a korosztály nem feltétlen kortárs is – csakhogy kalkulál-e ezzel, aki oktat? Az ízlés súlyosan alapozódik és ijesztően korán rögzül, versek a későbbiekben a Gazdag-típusú poétikából olvasódnak, Petőfit, József Attilát, Weörest, még Pilinszkyt is Gazdagon át olvas, aki olvas., hozzá képest tetszik neki vagy nem (is tartja költészetnek). Márpedig verset mindenki olvas, mert elő van írva – egészen az érettségiig. Addig ki van merve az irodalom. Kimerültség. Aztán már nem lesz szükség rá.

Mert szerencsére mégis tananyag! Szerencsére kötelező, s ez valódi presztízst biztosít neki. Az iskola presztízsgyár, az irodalomnak magyar nyelvterületen Vörösmartytól a Nyugatig komoly a tekintélye. Aránytalanul nagy? Nem hiszem: nem lehet elég nagy. Helyes, hogy a válogatás minőségi, az anyag kizárólag az elitkultúrához tartozókból kerül ki, nincs szükség a Tankcsapda szövegeire – semmiféle ízlésbeli csapdára –, de az valódi kérdés, hogy mi sorolódik az elithez. Szokás a populáris regiszterhez is tartozó műveket figyelmen kívül hagyni, noha a rajtuk keresztül történő olvasat játszva elkormányozhat a nem populárishoz; nagy művek felé is nyitható, aki nem frusztrált a preferenciái miatt. De – akár a többi tanuló, mint a kémia vagy a történelem – az iskolában az irodalom is pusztá tárgyként kezelődik, és ez végzetes. Megérted vagy nem, elemezd, vágd be az adatokat, életrajz, eszmevilág, sztori, társadalmi háttér, mit akart mondani a költő.

Plusz ugye versforma!

A műalkotás mint tananyag, formás kultúraközvetítő eszköz, etika-, világszemlélet-, mi több, ideológia- és politika-transzfer, ebből a kétszáz esztendő paradigmából nem látszik lenni kilépés. Eleve a nyelv (az) eszköz, az alkotás arra szolgál, hogy a (hazafias, szociális, jobbító, andalító, a létezés komorságára mutató, boldogtalan, erkölcsi) mondanivalót mintegy dalban elbeszélve, ún. irodalmi 😊szép, tiszta, emelkedetten fogalmazott) nyelven hozza. Hordozza, mint eleink a véres kardot. Az irodalom szolgálat. Így tanultad.

Ancilla, elintézendő köz- és magánügyek szolgálólánya. Az író (legyen!) politikus, vízügyi hivatal, tanító és prédikátor, aki fölállal, kiáll, küzd, képvisel.

Vezérként, mint „fejedelmi személy” utat szab. Kiokít, mintha iskolában lennél, papként hirdeti az ígét. És ezt a nagy emberek megmondják a tutit az éretlen-serdületlen ifjúságnak funkciót csavarja föl aztán a történelem-szemponúság: az iskolában nem irodalmat, hanem - történetet tanítanak. A módszer ebben tér el a többi tantárgytól (beleértve magát a történelmet), melyek kapcsán föl sem merül, hogy ne a kurrenst vegyék. Ez a megjegyzés nem történelemellenes: a fizika, matematika, a történettudomány története a művészettörténethez hasonlóan érdekes, azokkal mégis csínján bánnak. A kurrens van tanítva, kizárólag a művészet eleve régi az iskola szerint.

Témája, formái, médiuma, nyelve(zete), figurái, problémái. Régi, híres bácsik, biztos, bevett, patinás, csupa férfiszobor és utcanév, rekonstruálandó és restaurálandó, aktualizálandó is, felfogandó, megszívlelendő. Fogd föl, ájulj el miatta, lám-lám, hajdani gigászok, bezzeg manapság! „Beszéltek Arany Jánosról, Petőfiről s Kisfaludy Károlyról. Beszéltek a népköltészetéről, a hazáról” – tananyag laudator temporis acti, letűnt idők dicsérője (Horatius). Tanulj (hanyatlás)történetet, ha behalsz is tőle. Homérosz (helyett Devecseri) hexameterei tizenöt évesek számára brutális. Kripta.

Az amúgy legüdítőbb kalandregény Odüsszeia ekképp tálalva kész halál, a serdülőt Antigoné kétségbeesése élből lebeszéli és elijeszti akár egy életre az olvasástól. Nem mert nem érti (például a nyelvét, nem ostoba!) – azt nem érti, mi köze hozzá, miért kéne ez neki. Mi benne az állat.

Túl azon, hogy osztályzat, meg tanujjád, fiacskám! Temessék már el a csókát, azt' húzzunk innét! Bevágja, mint a kovalens kötést, mert be kell, mert okos és szorgalmas, de kíséretet sem tesz arra, hogy megértve megszerezze magának.

És örvendezzen az ő lelke. Élvezze! Neadjisten katarzisz!

Mivel még kicsi hozzá. Igaza van, ha nem élvezi!

Koravén, aki igen! A katasztrófa nem ez, hanem, hogy ilyen hatások után, kinőve az iskoláskodásból, komoly felnőttként sem fogja megpróbálni, hogy megértse bármiből bármit. Iskolába lépve irodalmi tapasztalatunk – miket olvastak nekünk, mit olvastunk magunkat szórakoztatva és/vagy szülői behatásra –, és az oktatás által kínált-kényszerített horizont egyszerűen nem ér össze.

Sehol. Az olvasás (felszabadító öröme) és a tanóra (lidércnyomásos kellemetlensége) külön kerül, kivételesen szerencsés esetben, az optimumhoz képest biztos későn születhet meg némelyekben a felismerés, hogy a szorongató kötelező olvasmányokkal kapcsolatban is remekül működtethetők másfajta, nem a kötelezőkön bejáratott, örömteli olvasási stratégiák. Az ezernyolcás évek közepét megelőző időknél korábban született írásoknál alig. A legfogékonyabb évek, a középiskola első-második évfolyama eleve kiesik, az összecsúszás, említettem volt, Jókainál várható. Majd Mikszáth. Hatásuk ebben az életszakaszban rögzíti a csak fölös munkával felülírható tapasztalatot, miszerint e kor poétikái az igaziak. A regény legyen regényes, ahogy Jókai (legfőljebb Móricz).

Mint Scott és Balzac, legalább Flaubert és Mann, füle-farka legyen, jöjjenek össze és/vagy haljanak meg a szerelmesek, miközben elkergetik a törököt Eger alól. A vers, ahogy Petőfi (legfőljebb József Attila) írják. Dettó a novella (mely csattanós), a dráma (mely konfliktusos). Maiak közül kizárólag 19. századi típusú poétikák szerint szervezett művek olvashatók, lévén ez a norma.

A normális/normakövető A Gyűrűk Ura (Edmund Wilson: „elnyújtott zagyvaság”) vagy a Harry Potter. A tananyag pedig elég bőséges, a hasonló tapasztalattal bíró, maiakhoz „nem értő”, nem tájékozott, nem érdeklődő, tantervetartó, eleve kimerült, agyonterhelt, alulfizetett tanár találhat alkalmat arra, hogy, ha a múlt század eleji jelenségeket veszi is, kortársakig ne jusson el. Az utolsó 40–70 év kiesik.

Egy darabban. Legutoljára Radnóttival van foglalkozva rendszeresen, idáig jutunk, későbbiek jó, ha említetnek, kortárs irodalom alig esélyes. Mészöly Miklós Polcz Alaine) férje volt, Tandorit kevesebben ismerik, mint Jókait nem. Soha ekkora hasadás az irodalom oktatása – a befogadás – és mindenkori jelen ideje között! Mintha az 1895-ben érettségiző Ady még Petőfiről sem hallhatott volna zengeni.

De nem ezért nem jutnak diákok igazából kortársaikhoz.

Mindez súlyosan belejátszik, ám nem ez a fő ok. Ha eljutnának is, késő már és kevés, ha a legjobb, érdekelt, magukat az irodalom dzsungelében kiismerő, megszállott tanárok – sokat ismernek – az utolsó évben kizárólag kortársakat prezentálnának is, az kevés. Ha a

művészettörténet folyton aktuális művészeti történésekre utalna, az kevés. A legjobb tanárok által alkalmazott kitekintő módszer kevés. A kevés semmi.

Nulla.

Amennyiben a rendszer nem hagy föl azzal, hogy művek helyett azok történetét, történeti kontextusát tárgyalja, és (elsősorban nem elemzésükre, hanem az élvezetükre utazva) nem megfelelő kortárs szövegeken keresztül vezeti az irodalomhoz a potenciális fogyasztót, akkor az érdeklődők száma piaci szempontból percekben belül a mérhető alacsonyról mérhetetlenül alacsonyra áll majd be. Ami súlyos következményekkel járhat, nem csupán mert a szubvencióra való egyre veszesebb rászorultság miatt a művészet autonómiája sérül, hanem mert így az irodalomoktatás épp legfőbb feladatát, az olvasásra való rászoktatást nem végzi el. Ellenkezőleg, folyik a lebeszélés, elijesztés. Élvezetközpont kontra pártközpont. Mindezt csak cinizmussal lehet tudomásul venni.

Aki nem gondolja, hogy művek bevétele az életre kondicionál, velük, róluk és miattuk beszélhetünk jól arról, hogyan lehet/érdemes élni, annak mégis tudnia kell, hogy a művészet beláthatatlan sokféleséget, várható és váratlan változásokat prezentálva fölkészít arra a fél évszázadra, amelyben érettségi után várhatóan még (olvasók) leszünk. Hogy nagy művek a létezés elől rántják le Mája fátylát. Annak látnia kell, hogy (amennyiben) csökken az olvasók száma (értsd: hanyatlás), ezt csak az oktatás érdekfeszítő, a konkrét itt és mostra vonatkozó, tehát kortársakra való alapozása fordíthatja meg!

Persze korántsem minden mai – mert mai – alkalmas rá, hogy nyelvezetével, tartalmával, világképével az olvasás világába belépőt magához láncolja, megríkassa-nevettesse, igazán azonban mégiscsak mai művek alkalmasak erre. Olyan írások veendő, melyek olvastató és olvasó számára egyaránt lenyűgözők, elsősorban azzal, hogy direkt, a legkevesebb áttétellel hozzájuk beszélnek. Ez a fordulat a művészet történeti képződmény voltát nem szünteti meg. Ellenkezőleg. A művészetek története izgalmas. Ez köztudott. Azok számára, akik tudják. Nem tizenhárom éves emósok számára.

Az új a régiséget nem kiiktatja (az oktatásból), inkább magával ragadja, fölhúzza az időnek ama mélységes mély kútjából. Az újat nem a bevett, hagyományra lett, a hagyományt jelentő művek hordozzák a vállukon, ellenkezőleg, az újon csüng, ami volt. Ha nincs összekötve a mindennapival, nincs, mi napvilágra hozza, árnyékban marad, belepi a moha. Jéggé dermed. Az újtól függ a megelőző, ami, ha elvágod a zsinórt, eltűnik a süllyesztőben. Az újabb hordozza, mindenképp, képviseli, jóval hatékonyabban hozza játékba, mint ahogy az tenné magától. Ha tehetné magától.

A jelen emlékezik, prezentál, magyaráz, beszél róla, beszélteti, szól vele és helyette. Visszafelé, kortárs alkotásokon átolvastva, innen ért(elmez)ve látszik bármi a tradícióból, a visszafelé olvasás mutatja fel és tartja meg, konzerválja a régiséget. A régi az újhoz képest az, ami, az új nélkül legjobb esetben is tiszteletre méltó, nem igazán érthető, magában levő, magányos leporolandókat szemlélgetsz. Új Mű annyiban új és mű, amennyiben saját elődje is, melyet tartalmaz. Nem képes nem tartalmazni: a tradícióval leszámolókat számolnak leginkább azzal, amitől szabadulni akarnak. Ahelyett, hogy az iskola ezen a zsinóron eresztene alá az amúgy egyszerre riasztó és vonzó mélységekbe, fölös erőfeszítéssel fölfelé készítet kapaszkodni. És az szenvedés.

Megy, ha megy, de szenvedsz, mint tornaórán kötélmászásnál.

Tehát nem örülsz. Tehát nem megy. Megy, ha viszont végre már focizhatunk, az megy igazán! A történeti, időrendi befogad(tat)ás, mint futballedző, aki az alapozással kezd, az örömevet iktatja ki a játékból. Még nem alakult ki a labdaimádatom, -éhségem, de már alapozok. A kronologikus tárgyalás nem pusztán tárgya(landó)t állít elő, hanem magányossá és utód nélkülivé teszi a művet. Így nem művészetről, hanem (az amúgy igen! érdekes) művészettörténetről van szó, ha van, a múltból errefelé olvasva a váltások, változások nem maguktól érthetők, hanem mások által értelmezhetők. A beteltséggel, kiüresedéssel; hogy a

régi módon már nem lehet – de az nem, hogy az új miért úgy történik, ahogy. Utólag könnyű okosnak és okos könnyűnek lenni, és iskola nem könnyű.

Hanem rutinból nehezít. Régebbi paradigmából nem következethető, ami következik, az új nem logikus folyománya a réginek, a törés onnan nézve mindig kiszámíthatatlan, váratlan(ul más) dimenzióba kerít. Új komputerszerűak játszva olvassák a régebbiek által tárolt szövegeket, fordítva viszont érthetetlen krikzkraksz, olvashatatlan, tehát megfejtendő jeleket kapunk. Nagy és fölös munka. Paradigmaváltások csupán visszafelé nézve magától értetődőek. De költőileg lakozik az ember ezen a földön.

Ha nem tudja is, nem képes nem költőként prezentálni magát a nyelvben, ha őszintén akar bármit: bármi őszintét akar. A kongruens beszéd a beszélőt beszéli el, minden más pusztá eszközhasználat. Az eleve nem egyszerűen nyelvhasználó, normálisan, villámsebessen, üdítően és elvontan kommunikáló, kreatívan nyelvelő gyerek tanulóként, tanórán nyelvezetében, problematikájában, tematikájában merőben idegen, ellenséges alakzatokkal ütközik. Főlösegesen idegennel.

A hatalommal.

Hatalmi ájer. Porfelhő, porszag. Riasztó. Áll a katedrán Bósz Oroszlán és/vagy Riadt Nyuszi – Bósz Nyuszi, Riadt Oroszlán, mindenképp vadállat –, és azt ismétlgeti, hogy valter fonder főgel veide. Vérnyúl a Monty Python Gyalog galoppjából. Abszolút etalonnak látszó, ünnepeles, szobormerev.

Komor, humortalan, ősrégi, eleve öreg, érdektelen, ormótlan, hosszas-nehézkés, kihámozandó mondanivalójú, megértendő-elemzendő (tehát ab start frusztráló), olyasmi nemértem/hudenehéz/hudeunom, megkérdőjelezhetetlen tekintélyű, ja, há' ijen a zirodalom, nemtuttam, mi ebbe a zsír, akkó, baszki, bealszok a cucctól cuccal, amiből kösz, de soha többé nem kér. Nem ráállítják, leállítják róla.

Mielőtt odaállt volna. Ahelyett, hogy rászoktatnák.

Az olvasásra, mint majdani drogost a szerre, divatmániást a divatosra. Az isteni programcsomag tartalmazza a függőségre való hajlamot, az alkoholhoz, nikotinhoz, koffeinhez hasonló rászorultság kialakítható az olvasással kapcsolatban is. Ne bírd ki, ha nincs nálad könyv! Állsz a trolimegállóban, és pipa vagy, hogy nincs nálad semmi! Az idegrendszeret célzó, heves érzéki és intellektuális élményt okozó csodálatos művek mint a tanulás rigid tárgyai, ez félrevisz. Kivezet az életből.

Magyaróra mint kivezetés a szépirodalomból! Képtelenség ez az irodalom nélkülözhetetlenségét összeszorított szájjal, rebegve, dörögve vagy ásítózva nyomató szerep, a mennyire-fontosozás, mert, fontos vagy nem, a kiscsávók nem fontoskodnak.

Fütyülnek rá. Hagy' má' majd ők döntsék el! Ha viszont akarsz, hogy megfelelően döntsenek, muszáj megfelelően csinálnod: nem egyszerűen helyzetbe kell hozni, helyzetbe is lehet hozni az irodalmat. A történelmi távlatból áradó halotti hideg – hacsak nincs szülői ráhatás, szuper tanár, vagy valamitől, pl. saját magától, be nem kábul –, kihűti a gyermeki lelkesedést, elfordítja a tekintetet, lebeszél a használatról.

Egy életre. Ha, stílusban maradván, nincs mákja az illetőnek. Az iskola tantárgyi keretek között a nem autentikus felé kormányoz. Szerencsére – de szerencsésen? – szocializál, ami helyes tőle, ám épp a művészetekkel való iskolai foglalatosság lehetne az üdítő kivétel. Lehetőség alkalmilag ellene tartani a szimpla, problémátlan beilleszkedési folyamatnak. A bezáródó, magamba zárt, bevédett én ápolására, jóltartására, a köréd rakódó hamisságokból képzett, a túléléshez nélkülözhetetlen burkolaton, páncélzaton át, a lejutáshoz, a magamhoz vezető út tisztántartására. Minden – csak az egész élet – azon múlik, hogy mi folyik az iskolában.

Végül álljon itt egy tréfás jelenet, hanyatlástörténet- és apokalipszis-kedvelőknek: Arany János és Jókai Mór fölszállnak a buszra. Tudják, a 7-es. És ott milyen képet vágnának, kihallgatván, „amit két leány beszél egymás közt”; mai, tizenhárom éves diákok dumcsiját, ahogy nyomtatják, darálják szélesebben a maguk totál reflektálatlan, őszinte, kemény, kreatív,

vadul invenciózus, vidámkeserű, ugyanakkor abszolút referenciális és funkcionális, díszítményeket a funkció, egyenest a mondanivaló mihamarabbi célba juttatása miatt használó rizsájukat. Lökik a sódert, és az a kérdés, hogy Arany meg Jókai, a két – így tudjuk – legbősegebb szókincset mozgató nyelvzseni a baszdmegéken kívül vajon mit értene az egészből?

Semmit. Jóval, de jóval kevesebbet, mint a kiscsajok Az arany emberből vagy a Toldi szerelméből. Melyeken, ha nem alszanak el, biztos elpityerednek – ha úgy alakul. (2006. február 15.)

Babits Mihály: „Irodalmi nevelés. Egy tantárgy filozófiája tanulók számára”, in uő: Írás és olvasás, Budapest, Athenaeum, 1938, 3.

2 Vajon kinek mi jönne le Tábor Ádám u-grund '58–'88 című verséből: kezdet eszmélet antológia / rottenbiller petrigalla kápolnatárlatok / szenespince vigília építészpince / tiszta szívvel jelenlét elérhetetlen föld / muskátli kárpátia egyetemi színpad / lakászínház bercsenyi fmk ganzmávag / szétfolyóirat profil gépelt szamizdat / szabadegyetem szeta élő folyóirat / napló beszélő ábé aktuális levél / más fölőspéldány lélegzet sznob international / mozgó világ harmadkor józsef attila kör / indigó fafej underpress hejjettes szomlyazók / böcsész-index szógettó cseresorozat /örley kör dunakör hálózat a lap. In: Apokrif, 2015/4.

3 Wilmcote. Abból következtetsz arra, hogy szerző az infót komolyan gondolja, hogy – tökéletesen fölősegesen amúgy, hisz a gyerekek ennyire tuti vágják az angolt –, hogy leírja fonetikusán. Ritoók Zsigmond, Szegedy-Maszák Mihály, Veres András, Horváth Iván, Zemplényi Ferenc: Irodalom a gimnázium I. oltálya számára, Budapest, Krónika Nova, 2004, 212. Nem volna-e elég egy romcsi rész a Rómeó és Júliából, néhány részlet és elemzés a Hamletből és vita az Otellóról és/vagy A velencei kalmárról?

4 Az oktatás „átfogó irodalomtörténeti fejlődéskoncepciókat sajátított el a vizsgára készülő hallgatókkal, mielőtt azok a vonatkozó művek zömét olvasták volna; számos művet ma is ilyen oktatás közben vagy után, egy előírt koncepció részeként (és előfeltevéseitől megformáltan) veszünk birtokba”. Dávidházi Péter: Egy nemzeti tudomány születése. Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet, Budapest, Akadémiai/Universitas, 2004.

5 Meghal, elfelejtik. Bachot elfelejtették. Mendelssohn hetven év múlva fölfedezte – de kortárs fedezte föl kortársainak. Arany veszi Zrínyit és Tassót („De nem vakmerő kegyeletlen dolog-e, Tassóval Zrínyit párhuzamba tenni? Amaz világhírű jelesség, ez nálunk is inkább nevééről, mint művéről ismeretes; az egy költői aranykor betetézője, emez rideg tünemény az ízlés hajnalának feltetszése előtt; Tasso egy legdúsabb fejleményű poetai nyelv, bájoló rhythmus, művelt technica előnyeit mesterileg fölhasználva, Zrínyi minden léptén csikorgatva a forma bilincseit, törve a hajlani nem tudó nyelvet; szóval amaz egy Dante, Petrarca, Ariosto gazdag örököse, a mienk holmi Tinódiak, Ilosvaiak közvetlen utódja. Hol itt az egybevetés érintkező pontja?”), Petőfi beajul Shakespeare-től („változzék e név hegygé, s magasabb lesz a Himalájánál, változzék e név tengerré, s mélyebb és szélesebb lesz az Atlanti” stb.), majdnem 200 évig azonban (Lessingen, Herderen, Goethén és a Schlegeleken keresztül Kazinczyn át Vörösmarty–Arany–Petőfi összfordítás-tervezetéig) semmi. Ennek nem mond ellent, hogy holt nyelveket tanulva görög és latin auktorokat olvastak a középiskolákban még a két háború között is – humán- és reálgimnázium, görögpótló stb.

6 Régi – vesd össze: a dada 100 éves. A müncheni Hugo Ball 1915 májusában érkezett Zürichbe, és a Spielgasse 1. szám alatt, néhány háznyira Lenin lakásától, 1916. február 5-én megnyitotta az ötven férőhelyes, színpaddal ellátott Cabaret Voltaire-t. „Arp úr”, így Ball Beköszöntőjében, „rendelkezésemre bocsátott néhány eredeti műalkotást: Picasso-metszeteket és barátai, Otto van Rees és Arthur Segal festményeit. Még több segítséget nyújtott Tristan Tzara úr, Marcel Janco úr és Max Oppenheimer úr, akik jó néhányszor a színpadon is megjelentek. Szerveztünk egy orosz estét, aztán egy franciát (melyen Apollinaire, Max Jacob, André Salmon, Jarry, Laforgue és Rimbaud-szövegek hangzottak el). Február 26-án

megérkezett Berlinből Richard Huelsenbeck, és március 30-án két csodálatos néger dalt adtunk elő (mindig nagydobbal: bumm bumm bumm bumm drabadzsa mo gere, drabadzsa mo buuuuuuuuuuuuuu)”. In: Dada antológia, szerk., bev. Kappanyos András, <http://www.artpool.hu/dada/antologia.html>. Ez mind nagyon-nagyon régi.

7 „A dekonstrukció »alapszövegei« például érdekes módon” általában »realista« és »romantikus« művek elemzése, Balzac- és Poe-értelmezések... ld. pl. Barthes S/Z-jét..., Lacan, Derrida, Johnson és Felman Az ellopott levél értelmezéseit.” Hódosy Annamária: „Irodalmi árvaság. (Dickens és a metafikció)”, in: Kötelezők. Tanulmányok világirodalmi klasszikusokról, szerk. Bényei Tamás, Budapest, JAK–Kijarat, 1999.

8 A képzőművészetre a legkevésbé. Tánc stb. Filmre nem, az előadó-művészetre természetesen nem, noha van egyfajta, a normálisan nosztalgikuson túli, sportszerűtlen bezegezés, utalgatás arra, hogy a régiek mennyivel nagyobb színészek. Csak ne nézz tévéfölvételeket „színészdíjakkal” a hatvanas-hetvenes évekből! Színházakban túlnyomórészt ugyanaz a néhány klasszikus a repertoár, sokszor hajmeresztően aktualizálva. És dübörög a Sirályok és Vadkacsák szárnyuhogását elnyomó kötelező vastags. Növendékeknek előírás verset szavalni, akad rádiós megrendelés, magára adó színész olykor magától is tesz ilyet, s bár Radnóti és József Attila a sztár, ilyenkor fölbukkan kortárs(nak vélt) is – minap egyenest Garai Gábortól és Váci Mihálytól hallhattam verset zengni. És rendeznek jámbor szándékból versmondó versenyeket, legdurvább félreértések közepette! A hatvanas években dívó, a költészettől az embert egy életre elriasztó, tévés versdeklamálósdival legalább már leálltak.

9 „A Párhuzamos történetekkel létrejött az a mű, amely komolyan veszi és megválaszolja a realizmus felbomlása, a századelő újító kísérletei és a nouveau roman által felvetett kérdéseket, ugyanakkor visszaadja az olvasás gyönyörét, és kiállja az összehasonlítást a tizenkilencedik századi realizmus legnagyobb műveivel.” Mindez (nem) promóció Nádas regényéhez, (hanem) Csordás Gábornak a német kiadó számára készült tanulmányából való, Élet és Irodalom, 2005/51.

10 A szakma is úgy véli magáról, hogy az utóbbi 60 év eltörpül, lásd a 20. század legszebb 10 verse után érdeklődő antológia nyújtotta képet: a szavazatok zöme a század első felére esik: Hajnali részegség, Apokrif, Esmélet, Egy mondat a zsarnokságról, Óda, A ló meghal, a madarak kirepülnek, Esti kérdés, Öregség, Jónás könyve, Psalmus Hungaricus. Élő költő verse (Domonkos István: Kormányeltörésben) a 24. helyet bírta elcsípni. A teremtmények arca. A huszadik század legszebb magyar versei, id. kiad. 104 irodalmár véleménye, erdélyiek fölülreprezentálva.

11 A folyóiratot (2 szám jelent meg) 1943-ban a Nyugat harmadik nemzedékének tagjai indították, főszerk. Rónay György, lásd Rónay László: Az Ezüstkor nemzedéke, Budapest, Akadémiai, 1967. Weöres véleménye a „harmadik nemzedék” elnevezésről: „Jékely, Vas, Dsida úgy illik össze, / mint sárgadinnye sóval és tubákkal.”

12 Hogy az igazából mi is? Mindenképp a szöveg megalkotottságára való reflektálás. Közmegegyezés a modernitét (modernitás) a romantikától számítani. Angol kritikai konszenzus szerint a modernizm (modernizmus) a viktoriánus ízléssel/attitűddel való szembehelyezkedés. A német Moderne (modernség) a történettudományban az Újkor, Eugen Wolff 1886-os előadásában (Die Moderne. Zur »Revolution« und »Reform« der Literatur) korszakfogalom, lásd Dobos István: „»Állni látszék az idő, bár...« Irodalomtörténet-írásunk időszerű elméleti kérdései a modernség kontextusában, id. kiad., 84–88. A modernség kutatása alapkönyvei közül említi pl. Jauss, Adorno, Peter Szondi (A modern dráma elmélete) és Hugo Friedrich (Die Struktur der modernen Lyrik) könyveit. Charles Taylor alternatív modernitásokról beszél a civilizációk különbségei miatt, Frank Kermode pedig irodalmi modernizmusokról (és „bejelenti” a végét 1986-ban: Pound, Yeats, Eliot and the Modernist Movement). „Szokás 1922-t [Mussolini Marcia su Romája – K. E.] az angol modernizmus

egyik legfontosabb évének tekinteni”, írja Dobos: ekkor jelent meg az Ulysses, Pound változtatásaival a Waste Land, Virginia Wolf Jacob szobája és Katherine Mansfield A kerti partija. Az évszámhoz tartozik még Szabó Lőrinc Föld, erdő, isten, Kosztolányi Nero, a véres költő, Valéry Varázslatok, József Attila Szépség koldusa, Mandelstam Keservek, Tóth Árpád Az öröm illan című könyvei, Majakovszkij Öngyönülésezőkje, Kassák verse, A ló meghal, a madarak kirepülnek, és Hlebnyikov Zangezije. Pirandello: IV. Henrik, Paul Klee:

Csicsergőgép, Moholy-Nagy: Konstrukció, átfutó kereszttel. Schönberg írásai a dodekafóniáról. Ekkor készül Hašek Švejkje és Čapek színdarabja a robotokról, lásd ehhez Vajda György Mihály–Pál József: A világirodalom története évszámokban, Budapest, Akadémia, 1988. Angyalosi Gergely írja a Szegedy-Maszák Mihály főszerkesztette Az irodalom története kapcsán: „Ha elfogadjuk azt a koncepciót, hogy az irodalmi modernség sokarcú történelmi jelenség, akkor el kell fogadnunk azt is, hogy ezek az arculatok néha párhuzamosan, akár egymás ellenében, néha pedig egymást követően, de egymásra utalva alakultak ki, és léteztek néha hosszú évtizedekig. Semmiképpen sem tartanám elfogadhatónak, ha ezt a bonyolult együttélési struktúrát oly módon szakaszolnánk, hogy ezek a szakaszok nem csupán időbeli egymásutániságra, hanem valamiféle folyamatosan emelkedő virtuális értékszintre is utalnak. Az axiológiai szempontok természetesen nem zárhatók ki az irodalomtörténet-írásból.”. A ki-mi-hogyan szerepeljen metodológiát „az alapján lehetne elgondolni, amelyet Deleuze (Foucault-ra utalva) kartográfiai módszernek nevezett, (...) az irodalmi diskurzusoknak sokféle, heterogén típusa él együtt rövidebb-hosszabb ideig. Az ilyesfajta koegzisztenciát pedig úgy ragadhatjuk meg a legalkalmasabban, ha mintegy kiterítjük őket a térben, vagyis „térképként” szemléljük őket”. Beszélő, 2008/2.

13 Referenciálisan olvasunk. Hallottuk zengeni, hogy a bordalokat író Petőfi nem kedvelte a bort – de akkor minek írt bordalt? „Az irodalom a semmiből nyelvi eszközök segítségével valóságot teremt. Melyek azok a retorikai elemek, amelyek képesek elhíttetni, hogy mégsem ez történt, hanem a már előzőleg is létező, eleve adott (empirikus) valóság utolérése, eltalálása, mimézise? S melyek azok a retorikai elemek, amelyek miatt ezt mégsem hisszük el teljesen, csak úgy teszünk, mintha?” Hogy a mondanivaló kimenőt kapott volna (Erdély Miklós), jól hangzik, de nem komoly(an veendő): „legtöbbünk hajlamos azonnal, lelkesen és nagyon hangosan realizmust kiáltani, ha olyan szöveggel találkozunk, amely ellenőrizhetőnek vélt tényeket rögzít, hagyományos modelleket követ, és – nem vidám”. Szilasi László: „A referencia-illúzió felkeltésének stratégiája a mai magyar prózában (minta-változatok)”, Lettre Internationale 63., 2006/tél.

14 Karinthy (értsd: híres) vagyok, térjen magához, mutatkozik be a körúton újlipótvárosi úriasszonyoknak, akik ettől elalélnak.

15 Ahelyett, hogy – ha a „maiak” túlzás –, legalább Aiszoposzt, La Fontaine-t, Andersent vagy a Grimm-meséket Márton László és Adamik Lajos fordításában.

16 A vers szép dolog, emelkedett/hősies szavak, megható/magasztos érzéseket ábrázoljon és/vagy bírjon hazafias mondanivalóval. Igenis léteznek irodalmi szavak és nem-irodalmiak, gusztustalanok, ezeket nem szabad használni, mert csúnyák és rombolják a tanulóifjúság erkölceit! Egyszóval a vers szép, és punktum, mindenki így tudja! Királyi út a senki által nem olvasott, inkább megtévesztő, mint semmitmondó című, szerencsére még létező Szép versek-antológia felé. V. ö. a Hans Robert Jauss szerkesztette Die nicht mehr schönem Künste (A már nem szép művészetekről) című tanulmánykötettel.

17 George Steiner úgy látja, az erotikus jelenetek ábrázolása terén az emancipálódás „elérte végső határát, és ez a teljes szabadság társadalmi következményeiben káros, irodalmi következményeiben pedig sajnálatos” (András Sándor: „Mitől piszkos a fantázia?”, in uő: Ikervilág, Budapest, Kijárat, 1996). Nem ismeri el Flaubert tézisének igazát, hogy a művészi kiválóság magában hordozza teljes erkölcsi igazolását. Steiner szerint „a teljes

emancipációból új szolgaság lett”. Nem a cenzúra híve, bár „némi irigykedéssel idézi Borgest, aki a Pornographie et censure című cikkében a cenzúra érdekében szólalt fel”.

18 „Már születésnapja is legendásítható: az anyakönyv 1925. július 17-ét jegyezte föl, az anyai emlékezet viszont 14-ét. Aratás idején elképzelhető az ilyenfajta pontatlanság még e században [már hogy melyik?] is. Maga a költő a korábbi dátumhoz vonzódott [Sic!]: »ha a Bastille-börtönt 14-én döntötték le, illetl volna ezen a napon születnem«”, tartja fontosnak megjegyezni Nagy Lászlóról Mohácsy Károly és Vasy Géza tankönyve, az Irodalom a középiskolák IV. osztálya számára, Budapest, Krónika Nova, 1999. Alig abbahagyható idézni belőle, mintha parodizálnának húsz és fél oldalon keresztül. Szerző szerint az ezredfordulón Nagy az utolsó említésre méltó író. Vas és Örkény 10 és fél, Ottlik 7 és fél, Weöres 14, Pilinszky 13 oldalt kap.

19 A népi–urbánus ellentét durván át(párt)politizálva. Ahelyett, hogy a Válaszhoz és a Szép Szóhoz utalnák az érdeklődőt. Legalább a két folyóiratból készült antológiákhoz: Válasz 1934–1938, vál., szerk., utószó Széchenyi Ágnes, Budapest, Magvető, 1986., és A Szép Szó 1936–1939, vál., szerk. Bozóki András, utószó Agárdi Péter. Budapest, Kossuth/Magvető, 1987. Plusz: Szárszó 1943, szerk. Györffy Sándor, Sebestyén László, Sipos Attila, Pintér István, Budapest, Kossuth, 1983.

20 Az irodalom a nemzeti szellem életét mutatja fel. „A nagy eszme, a nemzetiségnek az irodalom általi újjászületése”, így Toldy Ferenc Kazinczy kapcsán, lásd erről Dávidházi Péter: Egy nemzeti tudomány születése, id. kiad. A történelemről, a társadalom helyzetéről referáló irodalomra irányuló oktatás eszerint a referenciális olvasatot forszírozza és a nemzeti kánont gondolja. A kánon egyértelműsége pedig egyre pártfüggőbb.

21Eszköz volta erős imprinting, s ez ráadásul épp az irodalomoktatás folyamán válik evidenssé. A művészettel kapcsolatban sem merül föl, egyenest értelmezhetetlen a normális/morális befogadó – mondjuk anyukám – számára, hogy a nyelv működik, a szöveg írja magát.

22 Senki se boldog, nyomatja 14 éveseknek Szolón diptichonját az Irodalmi szöveggyűjtemény 9, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet kiadványa: „Boldog a földilakó nem lesz soha; küzd nyomorogva / mind, ki halandó lény nézi az égi napot” (Franyó Zoltán fordítása). Valamint (Az igazi gazdagság) hiába ezüstje-aranya, hiába él derűsen stb., mindezzel „meg nem váltja magát a haláltól és az emésztő / kórtól”.

23 Alig akad szó, amelyet csak úgy kiiktatnék a szótárból.

24 „Ady nem volt az, amit mi a »szellem emberének« mondunk. Ha nevet akarunk találni az ő típusára: hát »fejedelmi ember«.” Németh László: Kisebbségben, in uő: Sorskérdések, Budapest, Magvető/Szépirodalmi, 1989, 452.

25 Szabolcska Mihályról az egyik legszebb budai árnyas utcát. Ami így, belegondolva, nem rossz. Se jó, inkább aranyos.

26 Móricz Zsigmond: A tegnapnak senki sem dalol. A Kisfaludy Társaságba 1900-ban ellátogató Móriczot idézi Szilágyi Zsófia „A dilettáns íróról” című esszéjében (Élet és Irodalom, 2015. nov. 27.): „De a három öregúr közül egyik sem beszélt arról, hogy ő mit alkotott. Szent hittel esküdtek hagyományokra. Előttük élt költők ígéire és igazságaira. Elvekre és nagyszerű eszmékre. Tanítványok voltak, akik kezüket rátették a szövegre, és rajta is tartották.”

27 Milyen megfelelő helyen lóg be itt, mindenesetre, a kötél! Olvasandók ehhez Farkas Zsolt megjegyzései a Bánk bán, a János vitéz, a Toldi, Az ember tragédiája, Az arany ember, és a Noszty-fiú esete Tóth Marival című kötelezőkről szóló egyetemi szemináriumi dolgozatokhoz: „Nem és nemzet. Bánk, János, Miklós, Ádám, Mihály, Feri”, in: Szia. Esszék, kritikák, id. kiad., 345–394.

28Shakespeare, Molière. Homéroszról lekerülve a versláb-bilincs, nyomban másfajta olvasatot kínál. És bemagolandó, hexametereket gyakorlandó, görögül az első egy-két sor, az szép és vicces-vidám.

29 Ami mintegy visszaemlékeztet Gárdonyira, Dumas-ra, Vernére. Mindez lehet, hogy mai tizenévesekre nem érvényes, én nem untam. Hanem élveztem.

30Szabó Lőrinc, Örkény, Ottlik, Pilinszky, Nemes Nagy, Mészöly, Mátyás, Nagy László, Juhász Ferenc. Egyes könyvekben akad rövid, posztmodernnek titulált farkinca. Pethőné Nagy Csilla nagy, 575 oldalas munkája, az Irodalomkönyv 12. (Budapest, Korona, 2001.) a 20. századi világirodalmi modernséget és a Nyugat első nemzedéke utáni magyar irodalmat veszi. Kortársakat is Betekintés a posztmodern irodalomba címmel, 41 mínusz 5 oldalon. Öt oldalon ui. Tom Stoppard (akiről még azt is megtudom, hogy Csehszlovákiában született és Strausslernek hívták) Rosencrantz és Guildenstern halottja csöppen Tandori, Petri, Oravecz, Kovács András Ferenc, Esterházy, valamint Tolnai Ottó, Kornis, számomra megtisztelően e sorok szerzője, Parti Nagy és Garaczi közé.

31 Lelkes harmadikos gimnazista lány, lelkes tanáráról: „Osszeszedtem pár emléket irodalomorakról. Naszoval, mivel folyamatosan születnek újabb irodalmi művek, a francba' 9, és idonk keves, a tananyag meg túl sok ahhoz, hogy mindent vegyünk, ezért neha kiteroket teszünk a kortárs irodalomra is – valahogy így kezdte a tanárur év elején. A csoport egyik részének ez teljesen új volt, csak most kerültünk faktra, és az előző tanárral – ok vannak többségben – nem esett szó kortársakról. Igazából 4 évet vesztegettem el a majdnem semmire, emiatt se tudok bölcseszkarra menni. Nem tanultunk meg elemezni verseket, a könyvekről is csak azt beszéltek meg, hogy mi a történet. Rengeteg kistanárunk volt, akik nem tanítottak semmit, nyelvtanórok helyett sokszor osztályfőnököt tartottunk. Ennyire tanár-függo a helyzet. Tavaly a romantikával kezdtük az évet, és az első kiteronk egy Blake-atírat urúgyen a beat-költészet volt. Az első magyar atíratot Keats-nel vettük: KAF-tól a K. mondja c. verset. Az atíratokat (vagy ha külföldi költőt több fordításban is olvasunk) a tanár ur mindig külön papíron hozza, mindenkinek a kezébe nyom egyet, hogy ha kell, majd erettsegin is tudjuk használni. Vorosmartyán, Kolcseynek is kaptunk lapokat. Egy órát szántunk a Petőfi a XX. század második felében című témára. A trükk talán az, hogy rengeteg nevet hallunk és olvasunk, beszélgetünk is róluk, aztán idővel rogzodik, és megtanuljuk, mire érdemes odafigyelni. A Koltonk és Kora-sorozat arra szolgál, hogy lassunk eloben költőket, írókat, ha valaki jön, akkor orán beszéljünk róla. Nagy elmeny volt idén a könyvpakolás is, a Rendortiszi fosuli leselejtezte, és átadta a könyvtartat. Csupa szépirodalom, kortárs is, ramolás közben beszereztünk pár könyvet. Jó buli volt, mindenki felolvasta a kezébe akadó kötet íróját, címet, felajánlva a többieknek, a tanár ur meg segített, hogy mit érdemes lenyulni.”

32 Az Arató László–Pála Károly-féle tankönyvsorozatról írja Fűzfa Balázs:

„problémacsoportok köré (modulokba) rendezi az egyes tematikus egységeket olyanképpen, hogy az illusztrációs anyag is a gyerekek világához közel álló legyen (karikatúrák, humor, sőt: nem-szépirodalmi szövegek). Nem időrendben tárgyalja, nem szerzők és áttekintő fejezetek szerint rendezi a tananyagot, hanem »fejre állítva« s módszertanában is megújítva: nem mindent akar megtanítani, hanem az irodalom izgalmát, szépségét szeretné élményszerűvé tenni.” Ez derék. És kevés. Az első könyvben 20 oldal Mikszáth, a kötet egyharmadát Petőfi teszi ki: miért is? Jobb, mintha az „akkor még igazából érthetetlen és unalmas Iliásszal, Odüsszeiával (hogy a Gilgamest, a Bibliát vagy az Isteni színjátékot ne is említsük)” rémisztgetné a gyereket, de nem jobbat, hanem jól kell csinálni. Jellemző, hogy Fűzfa is „fejre állítva” látja, amit épp most állított talpra. Lásd: „Élményközpontúság az irodalomtankönyvekben?”, in: Barták–Bokányi–Czetter–Fűzfa–Juhász–Láng–Sipos: Irodalomtankönyv – ma, Budapest, Pont, 2002. Szóval, talpra, magyar!

33 És nem hagy föl! Az oktatásügy megkövesedett intézményrendszer, ha belépsz, részévé válsz, és aki a részese, nem lép(het) föl radikálisan. Esetleg javítgatja, apróbb

hangsúlyeltolódásokat tesz a tananyagba és az „elvárásba”, főleg további adatok beleygőmőszölésével. Noha belátható, hogy az élmény generálja az adat iránti kíváncsiságot, a túlnyomatott mennyiség a kíváncsiság gyilkosa, mégsem mond(hat) le a – könnyen mérhető – adatokról a mérhetetlen élmény javára.

34 Nietzsche A tragédia születésében arra hivatkozik, „amit Schopenhauer mond a Maja fátylával borított emberről: »Mint a tobzódó végtelen tengeren, mely üvöltve torlasztja és mossa el a hullámhegyeket, egy pusztá csolnakon ül a halász, a gyöngé alkotmányra bízva életét; úgy ül nyugodtan, a gyötrelmek világának közepette, az egyes ember, a principium individuationisra bízva magát.«” (Kertész Imre fordítása.) Ha a bizalom megszűnik, a principium individuationis megtörik, az ember „hajmeresztő borzalmat” és „gyönyörteljes elragadtatást” érez. „Tegyük át képbe Beethoven ujjongó dalát az »Örömhöz«, s ne legyen lomha a képzelőerőnk, mikor milliók remegve roskadnak a porba: ilyenformán közelébe léphetünk a dionysosi állapotnak. A rabszolga most újra szabad emberré válik, leomlanak mind a merev, ellenséges határok, melyeket a szükség, a kényszer vagy az »arcátlan divat« vont az emberek közé. Most, a világharmóniának evangéliumától, minden ember nemcsak kiengeszteltnek, megbékültnek, egybeolvadottnak érzi magát embertársával, hanem egynek vele, mintha Maja fátyla széjjelszakadt volna, s már csak rongyokban libegne a titokzatos Ős-Egy-Ok előtt.”

35 Nem kérnék a hanyatlástörténetekből. „Az emberiség alapvető mitológemái közé tartozik az az elképzelés, hogy a hajdankorban különb emberek éltek, mint – homéroszi kifejezéssel – »amilyen emberek most vannak«. A sumér mitológiai költészetből az egyiptomin keresztül Hésziodosz és Ovidius aranykor-mítoszai a világirodalom kezdetén pesszimista dekadenciateóriák állnak”, így Fodor Géza („Búcsú a tegnaptól”, in uő: Operai napló, Budapest, Magvető, 1986.). Dolgok nem az orrunk előtt hanyatlanak – túl rövid periódusok beláthatók –, inkább beállnak, és olykor túlhabzik ez-az, le-föl jár, mint a páternosztér. A kérdés, mihez képest olvas kicsoda, mit, mikor és mennyit. Miért (nem) olvas! Ugyanakkor elemi érdekem, hogy olvasson mindenki, ha nem is mindent, ezért írom mindezt, noha volna jobb dolgom. Nagy Attila olvasáskutató fölmérései szerint 3-ból 2 ember 0 könyvet olvas évente. Minden hatodik havi egyet, és „legalább lektürt” azért olvasnak. A „Nagy Könyv”-projekt újra csak Jókaira, Gárdonyira stb. erősített – ezt a vonalat most inkább hagyjuk.

36 Leginkább kortárs felel kortársa kérdéseire, de pusztán mert az, még nem felel.

37 Egy maiak munkáiból összeállítandó antológia nem feltétlen legnagyobbaktól-a-legjobb, inkább tizenéves korosztályok számára olvasóbarát, adott korcsoportot leginkább szíven trafáló írásokból állna. A szövegek, játékba hozva a hagyományt, intertextusként működneek: pl. Márton Lászlóból németek (Grimm, Goethe, Kleist, Luther), Keményből Ady, onnan az Ószövegség Károli-féle fordítása. Borbély Szilárdból mi minden!

38 Ha nem kalkulálunk a sznobsággal. A sznobság tauglich, érdemes számolni vele, von Haus aus hozott elemőzsia, érintetlenek is beetethetők vele. Ez kivált pedagógusfüggő. Amiről beszélek, mind kivált a pedagógusoktól függ.

39 A világirodalom felől is az átolvasás, kontextualizálás mozdítja be az elmerevedett magyar irodalmi kánont. „Babits arra a kérdésre, hogy melyik a legszebb magyar vers, azt a paradox választ adta, hogy Shelley Óda a nyugati szélhez című költeménye, Tóth Árpád fordításában.” Láng Gusztáv: „A tankönyvírás dilemmái”, in: Irodalomtankönyv ma, id. kiad.

40 Egyfajta biológiai logikával, hogy ugyanis fő’dbő’ nő’ ki a gyümölcsfa, hát az ehetetlen/emészthetetlen gyökeret nyomja le a torkán, ahelyett, hogy a gyümölcshez engedve hagyná, hogy miután kiélvezkedte magát, megtalálja benne a magot. Vö. Gilles Deleuze és Félix Guattari rizóma-elméletével: „A rizóma mint föld alatti gyökér egyértelműen különbözik a gyökerektől és a hajszálgyökerektől. A hagymák, a gumók rizómák. Egészen más tekintetben lehetnek rizomorfok a gyökeres vagy hajszálgyökeres növények: kérdés, hogy a botanika, a maga specifikusságában, vajon teljes egészében nem rizomorfikus-e.

Vannak ilyen állatok is, amelyek falkába verődnek; a patkányok rizómák. A föld alatti vacok is az, mindegyik funkciójában, mint lakás, mint készletezés, mint kimozdulás, mint kitérés, vagy mint szakítás.” (Ex Symposion, 1996/15–16., Gyimesi Tímea fordítása.)

41 Különös, ez más diszciplínák esetében nem merül föl, nem (pedig milyen érdekes!) nyelv-, fizika-, kémia-, földrajz-, matematikatörténetet oktatnak. Nem a történetírás történetét tanítják.

42 „doch dichterisch wohnet der Mensch auf dieser Erde.” Friedrich Hölderlin: In lieblicher Bläue.

43 „Az olvasás gyönyöre [...] akár az ópium [...]. Az olvasó egyedül lebeg a világ fölött, cézári dözsölésben; szultánná válik és istenné, mint az ópiumszívó.” Babits Mihály:

„Könyvről könyvre”, in uő: Írás és olvasás, id. kiad.

44 És nincs neki! Elhanyagolható mennyiségű a mák, az output a „nem olvasó gyerek”, akiből később már nem válhat olvasó. Nem hiányzik majd neki, nem is érti, nem tudja, hogy mi az, ami nem.

45 „– Te, Lívia: én azt hiszem, hogy mi mind a ketten megöszülünk, amíg ez az oltárszőnyeg elkészül. / – Nehéz mintát választottunk. Az »à la Gobelin« hímzés időt kíván. / – Vagy férjhez vesznek bennünket odáig. / – De ha már elkezdjük, be kell fejeznünk. / – Te, Lívia, én nem engedem, hogy te férjhez menj addig, amíg én leány vagyok” stb. Jókai Mór: Az élet komédiásai, Franklin Társulat, 1875.

Porcelánbolt - Kedvenxcekről. Olvasókönyv

Kukorelly Endre

Jelenkor Kiadó, 2016